

SUOMEN LUKIOLAISTEN LIITON

TAVOITEOHJELMA 2026

1. KOULUTUSPOLITIikka	2
1.1 Lukiokoulutuksen järjestäminen	2
1.2 Opintojen edistäminen	2
1.3 Tuntijako	3
1.4 Oppisisällöt ja pedagogiikka	5
1.5 Oppimateriaalit	5
1.6 Opinto-ohjaus	6
1.7 Peruskoulu ja toiselle asteelle siirtyminen	7
1.8 Toinen aste	7
1.9 Ylioppilastutkinto	8
1.10 Lukion ja korkea-asteen nivelvaihe	10
1.11 Kansainvälinen koulutuspolitiikka	11
2. SOSIAALIPOLITIikka	12
2.1 Opiskeluhoolto	12
2.2 Terveys ja hyvinvointi	13
2.3 Opiskelu ympäristön saavutettavuus ja oppimisen tuki	13
2.4 Oppilaitoksen turvallisuus ja opiskelijan oikeusturva	14
2.5 Yhteisöllisyys ja osallisuus	15
2.6 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	15
2.7 Toimeentulo ja itsenäistyminen	16
3. NUORISOPOLITIikka	17
3.1 Nuorten vaikuttamismahdollisuudet	17
3.2 Nuoret vaaleissa	18
3.3 Nuorisotyö ja nuorten työllisyyden tukeminen	18
3.4 Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus	19
3.5 Maanpuolustusvelvollisuus	19
3.6 Nuoret ja ekologisesti kestävä kehitys	20

1. KOULUTUSPOLITIikka

1.1 Lukiokoulutuksen järjestäminen

Lukiokoulutuksen tulee olla aidosti maksutonta kaikille. Jokaisella nuorella tulee olla mahdollisuus osallistua lukiokoulutukseen esimerkiksi taloudellisesta asemasta tai taustasta riippumatta. Lukion tulee olla vetovoimainen vaihtoehto toiselle asteelle siirryttäessä. Lukiokoulutuksen tulee olla puoluepoliittisesti ja uskonnollisesti täysin riippumatonta ja sitoutumatonta. Koulutuksen järjestäjän on varmistettava, että tarjottava koulutus on laadukasta ja että se toteuttaa lukiokoulutukselle asetetut tavoitteet.

Nykyinen malli, jossa lukiokoulutusta järjestävät kunnat, koulutuskuntayhtymät ja yksityiset toimijat, tulee säilyttää. Toisen asteen koulutuksen järjestämisvastuuta ei tule siirtää valtiolta kunnille, hyvinvointialueille tai maakunnille. Valtion tulee kuitenkin turvata riittävän kattava oppilaitosverkko. Lukion tulee lähtökohtaisesti sijaita niin lähellä, että sitä varten ei tarvitse muuttaa. Koulutuskuntayhtymissä koulutuksen laatu tulee taata riippumatta hallinnollisista järjestelyistä. Myös vaihtoehtoisia opetusmenetelmiä harjoittavien koulujen, erityistehtävän saaneiden lukioiden ja yksityiskoulujen asema on turvattava.

Lukiokoulutuksen rahoituksen on perustuttava koulutuksen järjestämisestä syntyviin kustannuksiin. Rahoituksen ei tule olla riippuvaista koulutuksen järjestämisestä. Koulutuksen järjestäjän tulee saada järjestämisen todellisia kustannuksia vastaava rahoitus. Lukiokoulutuksen tasa-arvo on turvattava riittävän suurella perusrahoitusosuudella, jonka lisäksi osan rahoituksesta pitää pohjautua kerätyn opiskelijapalautteen määrään. Rahoitusjärjestelmää tulee kehittää siten, että se mahdollistaa paremmin koulutuksen järjestäjien keskinäisen yhteistyön ja edistää saavutettavuutta. Rahoitusjärjestelmä ei saa johtaa lukioiden eriarvoistumiseen.

Valtionosuuksien vuosittaisen vaihtelun on pysyttävä kohtuullisena. Lukiokoulutuksen rahoitusleikkuri täytyy poistaa ja yksikköhintaa pitää korottaa vuosittain vähintään yleisen hintatason kasvua vastaavilla korotuksilla. Lukiokoulutuksen saavutettavuuden turvaamiseksi harvan väestöpohjan alueiden lukioille on maksettava korotettua valtionosuutta. Korotettua valtionosuutta on maksettava myös erityistehtävän saaneille lukioille. Lukioilla tulee olla aito mahdollisuus hakea erityistehtävää ja myöntämisperusteiden tulee olla standardisoituja. Alueellinen kattavuus tulee ottaa huomioon erityistehtäviä myönnettäessä. Jos kunnassa on vain yksi lukio, opiskelijalla tulee olla mahdollisuus suorittaa tutkintonsa yleislinjalla.

Lukiokoulutuksessa tulee ottaa käyttöön kansallinen opiskelijapalauttejärjestelmä, jotta lukioiden tilanteita voidaan vertailla opiskelijoiden palautteen perusteella. Opiskelijoiden hyvinvointi ja osallisuus sekä koulutuksen ja ohjauksen laatu tulee huomioida opiskelijapalautetta kerätessä. Lukioiden tulee kannustaa opiskelijoita vastaamaan opiskelijapalautekyselyihin.

1.2 Opintojen edistäminen

Opintojen eteneminen ei saa olla sidottu vuosiluokkiin, vaan opiskelijan on voitava valita opintojaksot omaan opiskelutahtiinsa sopivasti. Opintojen suorittamisen tulee olla joustavaa,

jotta esimerkiksi urheilu-, järjestö- tai musiikkiuralla olevat nuoret voivat yhdistää uran ja lukiokoulutuksen ilman kohtuutonta kuormitusta tai opintojen vaarantumista.

Lukuvuoden aikana tulee olla säännöllisesti lomia. Lukuvuosien välissä tulee olla riittävän pitkä kesäloma. Lomien uudelleenjärjestelemistä tulee selvittää ja uudelleenjärjestely toteuttaa, jos se edistää lukiolaisten hyvinvointia.

Lukion opetusta tulee tarjota niin, että opiskelija voi sujuvasti suorittaa kaikki haluamansa valtakunnalliset opintojaksot kolmen vuoden aikana. Opiskelu on voitava suorittaa ensisijaisesti lähiopetuksessa, jossa ryhmäkoot eivät saa olla liian suuria. Erityisesti kielten sekä matemaattisten aineiden opetuksessa on taattava riittävän pienet ryhmäkoot. Etäyhteyksin toteutetulla opetuksella tuetaan opetuksen järjestämistä ja mahdollistetaan laajempi opintotarjonta. Erityisesti mahdollisuus suorittaa vieraiden kielten oppimääriä on alueellisesti turvattava ympäri Suomen. Itsenäisiä opintojaksoja on myönnettävä valtakunnallisesti yhtenäisin perustein, jotka ottavat huomioon opiskelijan elämäntilanteen. Opiskelijalla tulee olla mahdollisuus suorittaa opintojaksoja halutessaan etänä verkkoympäristöissä.

Muulla hankitun osaamisen tunnustamista ja hyväksilukua tulee kehittää sujuvaksi ja niille tulee luoda valtakunnallisesti yhtenäiset perusteet. Nuoren tulee voida opinnoissaan hyväksilukea aktiivinen toiminta kansalaisyhteiskunnassa opintopisteinä. Opetuksen suunnittelussa on huomioitava myös opiskelijan itsenäisen työn määrä, ja lukio-opintojen laajuus mitataan itsenäisen työn määrän huomioivilla ECTS-opintopisteillä.

1.3 Tuntijako

Lukion tuntijaon tulee taata lukiolaiselle vahvat kielelliset, viestinnälliset ja matemaattiset taidot, monipuolinen kielitaito sekä laajat tiedolliset, kulttuuriset ja tietotekniset valmiudet.

Lukiossa tulee järjestää oppiaineiden rajoja ylittäviä teemaopintoja, joissa eri oppiaineiden asioita käsitellään ajankohtaisten teemojen ympärillä. Oppiaineiden välistä yhteistyötä on lisättävä lukio-opetuksessa myös teemaopintojen ulkopuolella.

Nykymallisesta uskonnonopetuksesta tulee siirtyä kaikille yhteiseen katsomusoppiin, joka tarkastelee uskontoja ja maailmankatsomuksia tasapuolisesti ilmiöiden pohjalta. Uskonnon ja elämänskatsomustiedon erityisasema on poistettava lukiolaista. Mikäli uskonnonopetus jatkuu nykymallisena, uskonnonopetuksen yhdyskuntien antamasta opetuksesta tulee luopua, vähemmistöuskontojen opetuksen tasalaatuisuus tulee taata, islam tulee olla mahdollista suorittaa ylioppilastutkinnon kokeena ja evankelis-luterilaiseen sekä ortodoksiseen kirkkoon kuuluville tulee taata mahdollisuus valita elämänskatsomustiedon oppimäärä oman uskonnonopetuksen sijaan. Lähtökohtana tulee olla, että yksikään opiskelija ei jää katsomusaineopetuksen ulkopuolelle.

Kielten opetuksen tulee antaa valmiudet opiskellun kielen monipuoliseen käyttöön. Lukiossa on opiskeltava äidinkielen lisäksi vähintään kahta vapaavalintaista kieltä, joista ainakin toisen on oltava A-kieli. Kielenopetuksen on oltava myös suullista kielitaitoa kehittävää. Mikäli opiskelija puhuu äidinkielenään muuta kuin ruotsia tai suomea (*S2/R2-opiskelija*), on hänen oman äidinkielenensä opiskelua ja ylläpitoa tuettava. Oman äidinkielen todistettuja opintoja on

saatava hyväksiluettua lukio-opintoihin. Opiskelijaa ei saa vaatia opiskelemaan molempia kotimaisia kieliä, mutta hänellä on oltava siihen yhtäläinen mahdollisuus. Nykymallissa toisen kotimaisen kielen opiskelusta tulee halutessaan saada vapautus, jos opiskeluun käytettävän kielen osaaminen ei ole riittävää S2/R2-opiskelijalla. Suomi toisena kielenä ja ruotsi toisena kielenä -opintojaksoja tulee tarjota laajemmin myös lähiopetuksena yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Romanikielen, karjalan kielen, suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen sekä pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielten lyhyiden oppimäärien opetussuunnitelmat on laadittava. Vieraiden kielten opiskelun vetovoimaisuutta on vahvistettava. Kielitarjontaa on laajennettava resurssien salliessa.

Matematiikan yhteisessä opintojaksossa on luotava pohja sekä lyhyen että pitkän oppimäärän opiskeluun. Yhteisen opintojakson on annettava opiskelijalle tarpeelliset valmiudet valita itselleen ja jatko-opintosuunnitelmiinsa sopiva oppimäärä sekä kehittää motivaatiota matematiikan opiskeluun. Yhteisen opintojakson oppisisältöjen ja arviointikriteerien tulee olla yhtäläiset eri oppimääristä kiinnostuneille. Pitkän oppimäärän on tarjottava hyvät valmiudet matemaattis-luonnontieteellisiin jatko-opintoihin. Lyhyen oppimäärän on oltava käytännönläheistä ja korostettava kaikissa opinnoissa tarvittavia matemaattisia taitoja.

Opiskelijalle tulee taata mahdollisuus yleissivistäviin, monipuolisiin ja kiireettömiin opintoihin. Laaja-alainen yleistieto ja jatko-opintoihin suuntaava tutkinto mahdollistetaan rakenteellisella valinnaisuudella, joka kohdistuu yksittäisten oppiaineiden sijaan laajoihin teemoihin. Lukio-opinnoissa opiskelijan tulee voida syventyä haluamiinsa aineisiin, eikä liian suuri pakollisten opintojaksojen määrä saa estää sitä. Pakollisten sisältöjen lisäksi opiskelijalla on oltava mahdollisuus valita haluamansa määrä valinnaisia opintojaksoja, joissa hän voi syventää osaamistaan itselleen hyödyllisiksi tai mieluiseksi kokemissaan oppiaineissa.

Opiskelijalla täytyy olla mahdollisuus suorittaa erilaisia lukiodiplomeja, jotka osoittavat lukiolaisen kyvyn itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan. Lukiodiplomeja on voitava suorittaa sekä oppiaineryhmissä että yksittäisissä oppiaineissa, eivätkä diplomit saa rajoittua vain taito- ja taideaineisiin. Lukiodiplomeja tulee pystyä suorittamaan monipuolisesti ympäri Suomen, esimerkiksi etäsuoritusmahdollisuuksia hyödyntäen. Lukiodiplomit ilmentävät opiskelijan motivaatiota oppiaineryhmää tai oppiainetta kohtaan. Lukiodiplomeille on oltava kansalliset suoritusohjeet sekä arvioinnin yhdenmukaistavat arviointikriteerit, joiden perusteella toteutetaan lukiodiplomien kaksivaiheinen kansallinen arviointi. Lukiodiplomien tulee olla suorituksina vertailukelpoisia.

Ylioppilastutkinnossa tulee voida suorittaa kokeita niissä taito- ja taideaineissa, jotka mainitaan lukion opetussuunnitelman perusteissa.

Talous-, työelämä- ja työnhakutaitojen opetus tulee ottaa kiinteäksi osaksi perusopetusta ja toisen asteen koulutusta. Yrittäjyysopintojaksojen tarjontaa tulee laajentaa, ja opiskelijalla tulee olla mahdollisuus tutustua opintojensa yhteydessä yrityksiin ja yrittäjyyteen esimerkiksi yritysvierailujen muodossa. Jokaiselle lukiolaiselle tulee tarjota valinnainen TET-jakso, jonka voi viettää työelämää tai korkeakouluun tutustuen.

1.4 Oppisisällöt ja pedagogiikka

Oppisisältöjen tulee olla yleissivistäviä sekä jatko-opiskeluun valmentavia. Niiden tulee painottua tietojen hankintaan, jäsentelyyn ja soveltamiseen sekä kokonaisuuksien hallintaan. Opetuksen tulee kannustaa opiskelijaa, ajattelemaan kriittisesti ja oppimaan kyseenalaistamaan ja löytämään perusteltuja ratkaisuja. Lukion on autettava opiskelijaa löytämään vahvuutensa ja kiinnostuksen kohteensa, kannustettava yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen sekä tarjottava riittävä tieto ja tuki oman jatko-opintovalinnan tekemiseen.

Lukion opettajilla tulee olla pätevyys tehtävänsä sekä hyvät ja ajantasaiset pedagogiset valmiudet. Pedagogiikkaa tulee päivittää tukemaan vahvemmin lukiokoulutukselle asetettuja tavoitteita. On varmistettava, että yhteistyö työelämän, kolmannen sektorin, korkeakoulujen ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa toteutuu kaikkialla. Kaikilla lukiolaisilla on oltava laadukkaita mahdollisuuksia suorittaa korkeakouluopintoja lukio-opintojensa aikana.

Jokaisella lukiolla on oltava riittävät ja ajanmukaiset tietotekniset välineet ja yhteydet. Opettajien tulee kouluttautua säännöllisesti, ottaa käyttöön uusia keinoja hyödyntää tietotekniikkaa opetuksessa ja saada siinä tarvittaessa tukea. Opetuksen yhteydessä tulee tarjota tukea ja ohjausta digitaalisten oppimateriaalien ja opiskeluohjelmistojen käytössä. Lukion tulee myös nimetä tarpeellinen määrä tietotekniikkatukihenkilöitä, jotka voivat auttaa opiskelijoita ja opettajia tietoteknisissä ongelmissa. Opintojaksojen kokeet tulee pääsääntöisesti järjestää samassa koejärjestelmässä kuin ylioppilaskirjoituksissa. Opetuksen tulee aidosti valmentaa sähköisiin ylioppilaskirjoituksiin ja muihin sähköisiin koetyyppeihin sekä digitaalisten taitojen hyödyntämiseen opintojen jälkeisessä elämässä.

Lukio-opiskelijoilta ei saa kieltää puhelimen käyttöä koulupäivän aikana, jos se ei häiritse opetusta tai muiden oppimista.

Tekoälyn käyttöä tulee hyödyntää opetuksessa ja oppimisessa ainoastaan silloin, kun se aidosti edistää lukiokoulutuksen tavoitteita. Opiskelijoiden tuotoksia ei saa syöttää tekoälyohjelmistoihin ilman opiskelijan suostumusta muussa tarkoituksessa kuin plagiaatintunnistuksessa ja opiskelijalla tulee olla oikeus kieltäytyä suostumuksen antamisesta ilman seurauksia. Opiskelijoiden tuotoksia ei saa käyttää tekoälymallien kouluttamiseen. Opiskelijat ja opettajat tulee perehdyttää tekoälyn vastuulliseen käyttöön sekä sen käytön vaikutuksiin.

Etäopetusta järjestettäessä on varmistettava riittävän monipuoliset opiskelutavat ja opiskelijoille etäopiskeluun soveltuvat tilat. Opettajilla tulee olla pedagogiset valmiudet laadukkaan etäopetuksen toteuttamiseen sekä opiskelijoiden oppimisen tukemiseen. Verkossa opiskeleville ja itsenäisiä opintojaksoja suorittaville opiskelijoille on tarjottava tarpeellinen määrä ohjausta.

1.5 Oppimateriaalit

Kaikkien oppimateriaalien ja -välineiden tulee olla opiskelijalle maksuttomia. Oppimateriaalien tulee olla monipuolisia ja laadukkaita. Koulutuksen järjestäjällä tulee olla vapaus valita omaan opetukseensa sopivin oppimateriaali ilman rahoituspainetta. Opiskelijalle tulee tarjota mahdollisuus valita sähköisen ja painetun oppimateriaalin väliltä itselleen sopivin. Opiskelijoita

tulee kuulla oppimateriaalien hankintoihin liittyviä päätöksiä tehtäessä. Oppilaitoksissa tulee myös olla kattavat käsikirjastot, joista opiskelijat voivat tarvittaessa lainata painettuja kirjoja, joiden digitaalisia vastineita hyödynnetään opetuksessa.

Opiskelijalle tulee hankkia opiskelutarkoitukseen soveltuva ja tarpeeksi tehokas tietokone, jonka on oltava yhteensopiva ylioppilastutkinnossa hyödynnettävän sähköisen koejärjestelmän kanssa. Tietokone tulee hankkia siten, että se on opiskelijan käytössä opintojen alusta opintojen loppuun taaten kaikille lukiolaisille yhtäläiset mahdollisuudet lukea ylioppilaskokeisiin. Tietokoneen toimintoja ei tule rajata niin, että se haittaa opiskelua. Opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus lunastaa tietokone opintojen jälkeen. Kuitenkin opiskelijalla on oltava oikeus opiskeluun ja oppimateriaalien käyttöön myös itse hankkimallaan tietokoneella.

1.6 Opinto-ohjaus

Jokaisella lukiolaisella tulee olla mahdollisuus laadukkaaseen opinto-ohjaukseen ja muihin opinto-ohjausta tukeviin palveluihin. Opinto-ohjauksen riittävät resurssit on turvattava ja opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus päästä keskustelemaan opinto-ohjaajan kanssa aina tarvittaessa. Koulutuksen järjestäjiä tulee velvoittaa asetuksella opinto-ohjaajien vähimmäismäärästä. Jokaista 150 opiskelijaa kohti on oltava vähintään yksi täysipäiväinen opinto-ohjaaja.

Opinto-ohjaaja toimii opiskelijoiden jaksamisen tukena. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman, ylioppilastutkintosuunnitelman sekä jatko-opinto- ja urasuunnitelman on tarjottava hyödyllistä tukea opiskelijalle, ja niitä on päivitettävä ja seurattava läpi lukioajan yhdessä opinto-ohjaajan kanssa. Opinto-ohjaajan tulee varmistaa, että suunnitelmia seurataan säännöllisesti.

Opinto-ohjauksesta tulee kerätä palautetta, jonka perusteella sitä kehitetään. Henkilökohtaisen opinto-ohjauksen määrää on lisättävä. Ryhmämuotoisen ohjauksen rinnalle on lisättävä vaihtoehtoisia suoritustapoja. Opinto-ohjauksen on tarjottava opiskelijalle riittävät tiedot ainevalintojen tekemiseen ja selvennettävä valintojen vaikutusta jatko-opintomahdollisuuksiin. Ohjauksen tulee tarjota tietoa vaihto-opiskelusta lukion aikana. Opinto-ohjauksen on tuettava yhteishakuun valmistautumista ajoissa. Opiskelijoille on esiteltävä koulutusaloja ja oppilaitoksia sekä Suomessa että ulkomailla mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti.

Opinto-ohjausta tulee saada koko lukion ajan. Opintojen alussa on tuettava erityisesti opiskelu- ja ajanhallintataitojen kehittymistä. Ohjauksella on tuettava opiskelijan omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden tunnistamista. Oppiaineiden ja koulutusvalintojen eriytymistä perustuen stereotypioihin tai yksilön ulkoisiin ominaisuuksiin tulee purkaa. Tämä tulee huomioida opinto-ohjauksen lisäksi opettajien ja muun henkilökunnan koulutuksissa. Aineenopettajien roolia ja vastuuta opiskelijoiden ohjaamisessa on selkeytettävä.

Opinto-ohjaukseen tulee olla mahdollisuus lukiosta valmistumisen jälkeen ja opiskelijoiden tulee olla tietoisia siitä. Jatko-ohjaukseen on varattava riittävästi resursseja ja se on toteutettava opiskelijan yksilölliset tarpeet huomioiden.

1.7 Peruskoulu ja toiselle asteelle siirtyminen

Yläkoulun oppilaanohjauksen tulee olla laadukasta, jotta toiselle asteelle hakeutuu motivoituneita opiskelijoita. Lukion on oltava matalan kynnyksen vaihtoehto jokaiselle, joka haluaa valmistaa itseään jatko-opintoihin, vaikka kaikki heistä eivät olisi varmoja tulevaisuuden alastaan. Lukion opiskelijavalinnan tulee perustua perusopetuksen päättötodistuksen lukuaineiden sekä musiikin, kuvataiteen ja liikunnan keskiarvoon, jota voidaan täydentää valintakokeilla ja muilla kriteereillä erityislinjoille hakeuduttaessa. Perusopetuksen päättötodistuksen arvosanojen tulee olla vertailukelpoisia peruskoulujen välillä.

Jokaiselle peruskoulun päättäneelle täytyy taata jatkokoulutuspaikka. Jokaiselle lukio-opiskelusta kiinnostuneelle peruskoulun päättäneelle täytyy turvata opiskelupaikka lukioista. Jos peruskoulun päättäneen ja lukio-opiskelusta kiinnostuneen opiskeluvalmiudet eivät ole riittävät lukio-opintoihin, hänelle tulee suositella ensisijaisesti lukio-opintoihin valmentavaa opiskelupaikkaa. Nuorella tulee olla oikeus hakea mihin tahansa toisen asteen oppilaitokseen. Opiskelijan laiminlyönnistä ei pidä seurata sakkoja tai muita sanktioita, vaan ne on korvattava tehostetuilla tukipalveluilla.

Perusopetuksen ja toisen asteen opetussuunnitelmien tulee muodostaa jatkumo, jotta oppilaan on mahdollista saavuttaa toisen asteen koulutuksessa tarvittavat pohjatiedot ja -taidot perusopetuksen aikana.

Kynnystä hakeutua valmentaviin opintoihin on madallettava, ja valmentavia opintomahdollisuuksia on tehtävä entistä näkyvämmiksi. Valmentavien opintojen ohessa on oltava mahdollisuus korottaa peruskoulun päättötodistuksen arvosanoja. Jokaisessa tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta (TUVA) antavassa oppilaitoksessa on pystyttävä tarjoamaan kaikkia TUVA-koulutuksen muotoja. Opintoja ja niiden muodostamaa kokonaisuutta on voitava muuttaa myös valmentavan koulutuksen aikana.

Toisen asteen tutkintoon valmentavaa koulutusta tulee kehittää vetovoimaisemmaksi ja saavutettavammaksi. Nuorille tulee tarjota tukea lukio-opintojen suorittamiseksi TUVA-koulutuksen aikana.

1.8 Toinen aste

Toisen asteen koulutuksen on pohjauduttava malliin, jossa lukio ja ammatillinen koulutus toteuttavat toisistaan erillisiä tehtäviä. Lukion rooli on olla yleissivistyksen kautta jatko-opintoihin valmistava koulutusmuoto. Molempia koulutusmuotoja ja niiden opintosisältöjä on kehitettävä itsenäisesti kunkin omista tarpeista ja lähtökohdista. IB-tutkinnon saatavuus tulee taata valtakunnallisesti.

Toisen asteen opiskelijalla tulee olla mahdollisuus halutessaan suorittaa kaksois- tai kolmoistutkinto. Kaksois- tai kolmoistutkinnon suorittajille tulee tarjota räätälöityä opinto-ohjausta. Toisella asteella opiskelevien mahdollisuutta opiskelualan vaihtoon täytyy kehittää erillisvalinnoilla.

Nuorten tulee saada osallistua lukiokoulutukseen pääsääntöisesti nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen oppimäärän mukaisesti. Yksittäisiä opintojaksoja tulee kuitenkin voida suorittaa myös aikuislukiossa. Aikuislukiota ei tule nähdä nuorelle vaihtoehtona, mikäli opiskelijalla on opinto-oikeutta jäljellä nuorten lukiokoulutuksessa, ellei nuori itse toivo niin. Siirtymän sujuvuus nuorten lukiokoulutuksesta aikuislukioon tulee varmistaa. Aikuisille ja nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen tulee vastata erilaisiin tarpeisiin, eikä niille tarkoitettuja tehtäviä tule sekoittaa. Valtion tulee tukea tulevaisuudessakin lukion jälkeistä täydentävää aineenopetusta aikuislukiossa.

1.9 Ylioppilastutkinto

Lukiokoulutuksen on koostuttava lukion oppimäärästä sekä ylioppilastutkinnon kokeista. Tutkintoon vaadittavien suoritettujen opintojen määrän ja laadun tulee olla sama kaikille kokelaille. Ylioppilastutkintoon tulee sisältyä viisi pakollista ylioppilastutkinnon koetta, jotka ovat äidinkielen ja kirjallisuuden koe, vieraan kielen koe, reaaliaineen koe ja kaksi vapaasti valittavaa koetta. Pakollisista ylioppilaskokeista korkeintaan yksi voi olla taito- ja taideaineen koe. Yhden kokeen tulee olla pitkän oppimäärän mukainen. Opiskelijalla tulee olla tämän lisäksi mahdollisuus suorittaa vapaavalintaisesti haluamansa määrä ylimääräisiä ylioppilaskokeita maksutta. Kirjoitettavien aineiden valinnaisuuden lisäämistä tulee tarkastella. Ylioppilastutkinnon kokeet tulee voida suorittaa hajautetusti eri tutkintokertojen aikana, joiden ei tarvitse olla peräkkäisiä. Ylioppilastutkinnon arvosanojen on oltava keskenään vertailukelpoisia.

Tutkintoon osallistumisen edellytyksenä tulee olla suoritettavan oppiaineen pakolliset opinnot tai ammatillisen perustutkinnon vähintään 90 osaamispistettä vastaava osaaminen. Ylioppilastutkinnon kokeissa on oltava kaikille kokelaille pakollisten tehtävien lisäksi useampia vapaavalintaisia tehtäviä, joista kokelas voi valita oman osaamisen kannalta mielekkäimmät tehtävät. Kaikkien tutkinnon kokeiden tulee sisältää monipuolisesti erilaisia tehtävätyyppejä: monivalinta-, käsitteenmäärittely- ja laskutehtäviä sekä pitkiä ja lyhyitä kirjoitustehtäviä ja aineistotehtäviä, jotka sisältävät monipuolisten aineistojen analyysiä. Kokeet tulee järjestää yhtäjaksoisina koetilaisuuksina.

Opiskelijan, joka on suorittanut lukion oppimäärän englanniksi, on voitava suorittaa myös ylioppilastutkinnon kokeet englannin kielellä. Ylioppilastutkinnon kokeet tulee voida suorittaa englanniksi myös hakemuksen perusteella. Englanninkielistä ylioppilastutkintoa ei tule toteuttaa muun koulutuksen kustannuksella, eikä englanninkielisen ylioppilastutkinnon tule vaikuttaa ylioppilastutkinnon rakenteeseen.

Äidinkielen kokeen tulee jatkossakin olla kaikille pakollinen opiskelijan kielellisiä sekä ajatuksellisia valmiuksia mittaava koe, joka suoritetaan suomen tai ruotsin kielellä. Äidinkielen ja kirjallisuuden koe tulee järjestää kaksipäiväisenä luku- ja kirjoitustaidon kokeena. Kokeen tulee mitata tekstin ja tiedon tulkitsemis- ja käsittelytaitoja sekä oman tekstin tuottamisen taitoja. Kuitenkin niiden, joiden äidinkieli on romanikieli, karjalan kieli, viittomakieli tai pohjois-, inarin- tai koltansaamen kieli, tulee voida suorittaa ylioppilastutkinnon pakollinen äidinkielen ylioppilaskoe omalla äidinkielellään, vaikka tutkinnon suorituskieki olisi suomi, ruotsi tai englanti. Samaan tutkintoon tulee voida sisällyttää useampi eri kielellä tehty äidinkielen koe,

suomi toisena kielenä -koe tai ruotsi toisena kielenä -koe. Erikielisten äidinkielen ylioppilaskokeiden tulee vastata rakenteeltaan toisiaan.

Kielten osaamista on mitattava eurooppalaisen viitekehyksen mukaisilla kielitasoilla, minkä kautta opiskelija saa ylioppilastutkinnon yhteydessä kansainvälisesti hyväksytyn todisteen kielitaidostaan. Ylioppilastutkintoon tulee sisältyä kielen suullisen osaamisen arviointi.

Ylioppilastutkinnossa tulee voida suorittaa kokeita lukion opetussuunnitelman perusteissa mainituissa taito- ja taideaineissa. Kaikkien taito- ja taideaineiden näyttökokeet tulee järjestää jokaisella tutkintokerralla samanaikaisesti. Taito- ja taideaineiden näyttökokeessa tehdyn tuotoksen eli digitaalisen artefaktin tulee olla arvosteltava osa koetta. Näyttökokeella tulee olla vaikutus kokeen kokonaisarvosanaan. Ylioppilaskirjoituksissa käytettävää sähköistä koejärjestelmää tulee kehittää siten, että jatkossa se mahdollistaa näyttökokeen tuotoksen reflektoinnin osana digitaalista koetta. Oppilaitoksen tulee tarjota kokelaalle kaikki mahdolliset välineet ja materiaalit, joita kuvataiteen, musiikin tai liikunnan näyttökokeessa voidaan käyttää.

Ylioppilastutkinto on korkea-asteelle suuntaava tutkinto, jonka suorittaneella on riittävät oppimistaidot ja sivistys korkea-asteella opiskeluun. Ylioppilastutkinnon tulee perustua valtakunnallisiin opintojaksoihin siten, että lukiokoulutus tarjoaa siihen mahdollisimman hyvät eväät ilman tarvetta ulkopuolisten tahojen tarjoamalle valmennukselle.

Ylioppilaskoetilanteen sähköisen ja fyysisen ympäristön on palveltava opiskelijaa. Ylioppilaskokeessa käytettävän sähköisen koejärjestelmän vakaus tulee varmistaa ja mahdolliset häiriötilanteet eivät saa häiritä opiskelijan mahdollisuutta saada osaamistaan vastaava arvosana. Kokeita ei tule järjestää peräkkäisinä päivinä, vaan jokaisen koepäivän jälkeen on oltava vähintään yksi välipäivä, jolloin mitään koetta ei järjestetä. Ylioppilaskokeissa tulee huomioida opiskelijoiden moninaisuus ja huolehtia, etteivät yksilön ominaisuudet, kuten neurologinen poikkeavuus tai vammaisuus, haittaa kokeessa pärjäämistä. Ylioppilaskokeiden erityisjärjestelyjen hakemista tulee sujuvoittaa. Kokelaalle tulee tarjota mahdollisuus kokeilla erityisjärjestelyjä lukion aikana ennen tutkinnon aloittamista.

Tietotekniikan käyttö ylioppilaskokeissa ei saa muodostua kenellekään esteeksi suorittaa tutkintoa tai sen osia. Kokeessa tarvittavia aineistoja tulee rajoitetuissa tilanteissa voida hakea avoimesta verkkoympäristöstä ja tehtävätyyppejä tulee kehittää siten, että ne hyödyntävät paremmin tietotekniikan tarjoamia mahdollisuuksia. Reaaliaineiden ylioppilaskokeiden tulisi testata myös kokelaan tiedonhaku- ja soveltamistaitoja sekä lähdekritiikkiä.

Ylioppilastutkintolautakunnan rahoittaminen tulee siirtää valtion tehtäväksi. Ylioppilaskokeita tulee voida uusia rajatta. Kokeiden tarkistamisen on oltava asiantuntemukseen perustuvaa ja tasalaatuista. Alustavassa arvioinnissa kokelaan nimen ei tule olla näkyvillä arvioivalle opettajalle. Kokeiden uusintatarkastuksesta mahdollisesti koituvien kustannusten on oltava opiskelijalle kohtuulliset. Oikaisuvaatimuksen hakemisen kynnystä tulee pyrkiä madaltamaan ja esimerkiksi vaatimuksen maksuaikataulun joustavoittamista tulee tarkastella. Oikaisuvaatimuksen maksua tulee alentaa. Kokelaalle tulee antaa oikaisuvaatimuksen yhteydessä perusteet siitä, miksi vaatimusta kokeen arvioinnin muuttamisesta ei hyväksytty.

Ylioppilastutkinnon uusintoihin ilmoittautumisen tulee olla mahdollista korkeakoulujen opiskelijavalinnan jälkeen, jotta ehkäistään yksilön koulutuspoluton katkeaminen. Kokelaalle tulee säätää oikeus suorittaa hyväksytyn ylioppilaskokeen uusinta myös muualla kuin sen koulutuksen järjestäjän lukiossa, jossa on aiemmin käynyt. Ylioppilastutkinnon kokeeseen osallistumisen peruuttamisaikaa tulee pidentää siten, että ilmoittautumisen peruminen on mahdollista siihen asti, kun aloituspaikan vastaanottaminen korkeakoulujen yhteishaussa päättyy.

1.10 Lukion ja korkea-asteen nivelvaihe

Lukiolaisen tulee saada jatko-opintokelpoisuus suorittamalla lukion oppimäärä. Toimiva valintajärjestelmä on avain lukiolaisen kannalta ei-toivottujen väli vuosien karsimiseen. Korkeakoulututkintojen tavoitteet on tehtävä opiskelijalle selväksi jo ennen korkea-asteelle hakeutumista. Korkea-asteen koulutuksen on muodostuttava akateemisesta yliopistokoulutuksesta sekä käytännönläheisemmästä ammattikorkeakoulutuksesta.

Ylioppilaskirjoitusten tuloksia tulee käyttää tehokkaasti hyödyksi korkea-asteen opiskelijavalinnoissa siten, että osa valinnoista tehdään suoravalintana ylioppilastutkinnon perusteella. Todistusvalinnan ainepisteytyksessä tulee kuitenkin huomioida ensisijaisesti se, kuinka oleellinen kyseinen aine on koulutusohjelman kannalta sen opintopistemäärän sijaan.

IB-, EB- ja DIA-tutkintojen sekä suomalaisen ylioppilastutkinnon tulee olla tasa-arvoisessa asemassa suomalaisia korkeakouluvalintoja tehdessä. IB-tutkinnon ja suomalaisen ylioppilastutkinnon opetussisältöjä tulee tarkastella erillään, eikä niitä tule suoraan rinnastaa toisiinsa. IB-tutkintoja koskevasta ”muut reaaliaineet” -kohdasta tulee luopua ja Core-opinnot tulee huomioida korkeakouluvalintoja tehdessä. IB-tutkinnon Higher Level- ja Standard Level -aineita tulee tarkastella erillisinä aineina todistusvalinnan pisteytyksessä.

Opiskelijavalintaa tulee tehdä merkittävä määrä myös valintakokeilla. Hakijoiden alalle soveltuvuuden mittaaminen on merkittävä osa valintakokeiden sisältöä. Valintakokeiden ei tule perustua ulkoa opetellun tiedon testaamiseen. Valintakokeissa vaadittava osaamistaso tulee pystyä saavuttamaan lukio-opintojen aikana. Valintakokeiden on oltava hakijalle maksuttomia. Digitaalisissa valintakokeissa tulee saada käyttöön tietokone kokeen ajaksi, jos osallistujalla ei sellaista ole.

Korkea-asteen haku aikataulujen on oltava yhdenmukaisia ja tiedot ennakotehtävistä on julkaistava ajoissa. Korkeakoulujen valintakoeaineistot tulee julkaista vasta kevään ylioppilaskirjoitusten jälkeen. Valintakoeaineistojen laajuus tulee suhteuttaa käytettävissä olevaan ennakkovalmistautumisaikaan. Korkeakoulujen tulee huomioida myös IB-päättökokeiden päivämäärät valintakokeiden asettamisessa. Valtakunnallisia valintakokeita ei tule järjestää samoina päivinä. Todistusvalinnan tulokset tulee julkaista hyvissä ajoin ennen korkeakoulujen valintakokeita.

Samaa koulutusta antavien korkeakoulujen on luotava yhtenäinen, ensisijaisesti sähköisessä ympäristössä toteutettava valintakoe, jolla on oltava mahdollista hakea kaikkiin oppilaitoksiin. Valintakokeen suorittaminen tulee olla mahdollista valitsemallaan korkeakoulukampanuksella eikä lähimmälle valintakoepaikalle siirtyminen saa aiheuttaa hakijalle kustannuksia. Valintakokeiden laajaan sähköiseen toteutukseen siirryttäessä ei saa tinkiä hakijoiden

oikeusturvasta eikä hyvinvoinnista. Valintaprosessi ja valintakokeiden mahdolliset lisävaiheet eivät saa muodostaa hakijalle kohtuutonta kuormaa. Valintaprosessi ei saa venyä liian pitkäksi hakijan oikeusturvan ja hyvinvoinnin takaamiseksi. Sähköisen valintakokeen tekninen toteutus ei saa eriarvoistaa hakijoita toisistaan, eikä se saa muodostaa kynnystä hakijoiden soveltuvuuden testaamiseen. Mahdollisen sähköisen valintakokeen rakenteen ja sisältöjen tulee minimoida mahdollisuus vilppiin.

Korkea-asteen aloituspaikkoja on lisättävä, jotta useampi nuori pääsee korkeakoulutuksen piiriin. Aloituspaikkojen määrän kasvaessa on huolehdittava korkeakoulujen riittävästä rahoituksesta.

Korkeakoulutuksen yhteishaun ensikertalaisuuden tulee säilyä, kunnes opiskelija on suorittanut 60 opintopistettä korkea-asteella tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Yhteishaun on oltava ensisijaisesti uusien opiskelijoiden väylä korkea-asteelle. Aikaisemmin korkea-asteella opiskelleiden mahdollisuus alan vaihtamiseen on turvattava erillisvalintojen ja omien valintakiintiöiden kautta. Alan vaihtamisen tapoja tulee kehittää ja monipuolistaa niin, että alan vaihtaminen olisi mahdollisimman sujuvaa ja nopeaa.

Vaihtoehtoisia väyliä korkeakouluihin, kuten avoimia opintoja ja MOOC-kurssien suorittamista, tulee kehittää ja ottaa laajempaan käyttöön. Opiskelijaa on myös tiedotettava vaihtoehtoisista väylistä korkeakouluopintoihin toisen asteen opinto-ohjauksen aikana.

Avoimen korkeakoulun opintojen tulee olla maksuttomia välivuotta viettäville nuorille 60 opintopisteeseen asti. Avoimen korkeakoulun kautta korkeakouluun hakeutumisen tulee olla maksutonta. Muiden korkeakoulujen opintojen tulee olla hyväksiluettavissa avoimen väylän opintoihin.

1.11 Kansainvälinen koulutuspolitiikka

Suomen tulee aktiivisesti osallistua EU-tason koulutuspoliittiseen kehittämistyöhön ja huolehtia kansallisen koulutusjärjestelmän erityispiirteiden huomioimisesta. Suomalaisen koulutusjärjestelmän hyviä puolia tulee edistää kansainvälisesti. Koulutuspolitiikasta päättämisen täytyy säilyä kansallisella tasolla. Koulutusjärjestelmien tulee palvella valtioiden omia tarpeita, eikä Euroopassa tule siirtyä kohti yhteiseurooppalaista koulutusjärjestelmää. Pohjoismaisen koulutuksellisen yhteistyön tulee olla laajamittaista, tehokasta ja saumatonta. Opiskelijoiden liikkuvuutta ja Euroopan sisäisiä koulutusmahdollisuuksia tulee kehittää siten, että yhä useampi nuori saa kansainvälisiä kokemuksia.

Ulkomailla suoritettuja opintoja pitää pystyä hyväksilukemaan lukio-opintoihin soveltuvin osin. Vaihto-opiskelusta tulee kertyä opintopisteitä niistä opinnoista, joita ei voi hyväksilukea lukio-opintoihin. Lukiokoulutuksen tulee kasvattaa kansainvälisiä osaajia sekä valmistaa opiskelijoita toimimaan ja työskentelemään globalisoituvassa maailmassa. Lukiolaisten mahdollisuuksia lähteä vaihtoon Erasmus+ -ohjelman kautta tulee kasvattaa. Erasmus+ -ohjelman kattavuus tulee säilyttää ja sen rahoitusta tulee lisätä. DiscoverEU-hankkeen rahoitusta tulee kasvattaa.

2. SOSIAALIPOLITIikka

2.1 Opiskeluhoolto

Jokaisella lukiolaisella tulee olla saatavilla maksuttomat ja monipuoliset tukipalvelut opiskelunsa tueksi ja hyvinvointinsa turvaksi. Tukipalveluita saadakseen opiskelijan ei pidä joutua matkustamaan kohtuuttomia matkoja. Opiskelijan tietojen, kuten oppimisen tuen päätösten sekä eri diagnoositietojen, on kuljettava sujuvasti järjestelmästä toiseen. Lukiolaisella tulee olla oikeus selvittää enintään kolmen päivän sairauspoissaolo pelkällä ilmoituksella ryhmänohjaajalle. Terveydellisistä syistä poissa olemisen tulee olla lieventävä tekijä, kun arvioidaan opintojakson suorittamisen edellytyksiä poissaolojen vuoksi. Opiskeluhoollosta sekä sosiaali- ja terveystalveluista koituvien poissaolojen tulee olla luvallisia.

Opiskeluhoollon palveluissa tulee noudattaa sitovia henkilöstömitoituksia: Lukioissa tulee olla yksi koulukuraattori ja yksi opintopsykologi enintään 500 opiskelijaa kohti. Lisäksi opiskeluterveydenhuollossa tulee olla yksi terveydenhoitaja enintään 500 opiskelijaa kohti ja yksi lääkäri enintään 1800 opiskelijaa kohti. Mitoitus koskee täysipäiväisiä työntekijöitä.

Kaikille nuorille on lukion aikana tarjottava laaja maksuton terveystarkastus sisältäen lääkäri- ja mielenterveystarkastuksen. Opiskeluhoollon palveluita tulee kehittää moniammatillisessa yhteistyössä oppilaitosten erot huomioiden. Palveluiden järjestämisessä, arvioinnissa ja kehittämisessä on otettava huomioon opiskelijoiden antama palaute. Oppilaitoksen ja hyvinvointialueen välisen yhteistyön tulee olla saumatonta. Hyvinvointialueiden ja koulutuksen järjestäjien välistä yhteistyötä tulee edistää siten, että opiskelijan suostumuksella opiskeluterveydenhuollon kannalta olennaiset tiedot välittyvät terveydenhuollon ammattilaisille sujuvoittaen hoitoon hakeutumista.

Opiskeluhoollon ammattilaisilla tulee olla osaamista mielenterveyden häiriöiden tunnistamisesta ja hoidosta sekä pätevyys psykososiaalisten hoitomuotojen, kuten lyhytpsykoterapian, harjoittamiseen. Mielenterveys- tai päihdehoitoa tarvitsevan opiskelijan tulee saada ensivaiheen tuki opiskeluhoollossa. Palvelutarjonnassa tulee huomioida järjestöjen tarjoamat palvelut. Opiskelijoilla tulee olla oikeus oikea-aikaisesti mielenterveyden palveluihin.

Opiskeluhoollon palveluiden tulee olla saatavilla oppilaitoksen tiloissa tai sen välittömässä läheisyydessä. Terveystenhuollon, seksuaaliterveydenhuollon ja suun terveydenhuollon on oltava maksutonta toisen asteen opiskelijoille myös heidän täysi-ikäistyttyään.

Opiskeluhoollon tulee muodostaa kokonaisuus, jossa asioita hoitavat samat opiskeluun liittyviin erityiskysymyksiin perehtyneet sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset.

Palveluihin hakeutumisen tulee olla helppoa ja selkeää sekä onnistua ilman välikäsiä ja pelkoa leimautumisesta. Hoitoon hakeutumisen helpottamiseksi tulee tarjota sähköinen ajanvaraus ja selkokielistä tietoa palveluista. Opiskeluhoollon palveluita tulee täydentää sähköisillä sosiaali- ja terveystalveluilla.

2.2 Terveys ja hyvinvointi

Oppilaitosten tehtävä on tukea opiskelijoiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Fyysisen opiskeluympäristön tulee olla terveellinen, turvallinen ja viihtyisä. Opiskelijoiden terveyttä ja turvallisuutta ei saa laiminlyödä koulutukseen liittyvässä paikallisessa tai valtakunnallisessa päätöksenteossa. Oppilaitosten tulee olla savuttomia ja hajusteettomia tiloja.

Opiskelun kuormittavuuteen ja työmäärään tulee kiinnittää huomiota, ja opiskelijoille tulee tarjota tukea ajan- ja stressinhallintaan. Koulutuksen järjestäjän tulee varata riittävästi opiskeluun soveltuvia työ- ja oleskelutiloja, joista vähintään yksi on merkitty hiljaiseksi tilaksi, opiskelijoiden käyttöön niin kouluajalla kuin sen jälkeen.

Tukemalla opiskelijoiden liikunnallisuutta vähennetään liian istumisen aiheuttamia haittoja. Oppilaitoksissa on tuettava liikuntamahdollisuuksia ja liikunnallisuutta koulupäivien yhteydessä. Opiskelutilojen tulee tarjota mahdollisuuksia asennon vaihtamiseen, ergonomiseen työskentelyyn ja istumisen vähentämiseen.

Toisen asteen opiskelijoiden kouluruokailua tulee kehittää, jotta kaikilla on mahdollisuus täysipainoiseen ateriaan jokaisena opiskelupäivänä. Kouluruoan tulee olla houkuttelevaa niin, että mahdollisimman moni nauttii sen päivittäin. Kouluruokailussa tulee huomioida erilaiset ruokavaliot ja sekä vakavat että lievät allergiat asianmukaisesti, suosia maittavaa kasvispainotteista ja kotimaista ruokaa ja pyrkiä vähentämään ruokahävikkiä. Kouluruokailussa tulee kiinnittää huomiota ruoan laatuun, ravitsemukseen ja täyttyvyyteen sekä riittävään ruokailu-aikaan ja -rauhaan. Ruokailutilan tulee olla kaikille saavutettava.

Maksuttomia kuukautissuojia tulee tarjota kaikille niitä tarvitseville oppilaitoksissa ja hyvinvointialueiden palvelupisteillä. Alle 29-vuotiaille on saatava henkilökohtaiseen tilanteeseen sopiva maksuton ehkäisy. Seksitautitesteihin on varmistettava nopea pääsy koko maassa.

Jokaiselle toisen asteen opiskelijalle tulee taata monipuoliset mahdollisuudet maksuttomaan harrastukseen. Lukion on tuettava erilaisia harrastusmahdollisuuksia opiskelijoiden jaksamisen tukemiseksi ja yksinäisyyden torjumiseksi. Lukioiden tilat ja harrastevälineet tulee avata vapaamuotoiselle harrastustoiminnalle opetuskäytön ulkopuolella opiskelijoille ilmaiseksi. Tilojen varaamiseen on oltava lukiolaisille avoin ja tietoturvallinen digitaalinen järjestelmä.

Nuorille räätälöityjä päihde- ja mielenterveyspalveluja on vahvistettava varmistaen hoidon jatkuvuus. Päihdepolitiikkaa on muutettava niin, että päihdeongelma nähdään sairautena ja huumeiden käytön rangaistavuudesta luovutaan. Huumeiden käyttö ei saa estää mielenterveyspalveluiden piiriin pääsemistä. Huumeiden käyttämiseen liittyvien haittojen vähentämiseksi tulee ottaa käyttöön huumeidenkäyttöhuoneet. Päihdekasvatuksen tulee perustua haittojen vähentämiseen.

2.3 Opiskeluympäristön saavutettavuus ja oppimisen tuki

Opiskelijan ominaisuudet eivät saa vaikuttaa mahdollisuuksiin suorittaa opintoja tai osallistua oppilaitoksen järjestämään toimintaan. Oppilaitoksen tilojen, erilaisten opiskelu- ja

oppimisympäristöjen ja koulun järjestämien tilaisuuksien tulee olla fyysisesti esteettömiä sekä psyykkisesti ja sosiaalisesti saavutettavia. Nuorille tulee taata näkemistä, kuulemista ja liikkumista helpottavien apuvälineiden saanti.

Oppimisvaikeudet ja toimintakykyyn vaikuttavat sairaudet, neuropsykiatriset poikkeavuudet ja vammat on otettava huomioon opiskelusuunnitelmissa, opetuksessa, kokeiden laadinnassa ja koetilanteissa niin lukion aikana kuin ylioppilaskirjoituksissa. Erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea on oltava saatavilla yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja lukiolaisella tulee olla oikeus tukiopetukseen. Lakiin tulee kirjata erityisopettajamitoitus, jotta lakisääteinen oikeus erityisopetukseen toteutuisi jokaisessa lukiossa.

Oppimisvaikeustestaukseen tulee päästä ilman, että se vaatii opiskelijalta erityistä valveutuneisuutta. Jokaisen opiskelijan tulee päästä lukiseulaan lukion alussa. Testausmenetelmiä on jatkuvasti kehitettävä. Tuki- ja testausmahdollisuuksista on tiedotettava opiskelijoita ja heidän huoltajiaan. Heidät, joilla on todettu tuen tarve, on ohjattava tuen ja erityisjärjestelyiden piiriin.

2.4 Oppilaitoksen turvallisuus ja opiskelijan oikeusturva

Lukioiden tulee kunnioittaa opiskelijoiden ihmis- ja perusoikeuksia poikkeuksetta. Opiskelijan koskemattomuus on loukkaamaton kaikissa tilanteissa. Kaikenlainen koulukiusaaminen tulee nähdä ja sitä tulee käsitellä väkivallan muotona, josta tulee käyttää termiä kouluväkivalta. Lukio on kaikenmuotoisen väkivallan, syrjinnän, häirinnän ja rasismien vastainen paikka, ja sen ilmapiiriin on oltava avoin, turvallinen ja välittävä.

Toimintaperiaatteiden tulee näkyä kouluympäristössä läpi lukuvuoden. Velvollisuus puuttua kouluväkivaltaan on kirjattava lukiolakiin, ja kouluväkivaltatapauksissa on sovellettava rikoslakia sekä käytettävä sen termistöä. Koulutuksen järjestäjän välinpitämättömyys havaitsemaansa kouluväkivaltaan tulee tulkita laissa tarkoitetuksi syrjinnäksi. Väkivallan tulee selvittää kouluväkivaltatapaukset yhdessä koulun henkilökunnan kanssa ja mahdollisesti sanktioida. Ankkuritoimintaa tulee laajentaa koskemaan kaikkia lukioita.

Koulurauha saavutetaan lukiossa opiskelijoiden ja opettajien sekä muun henkilökunnan tiiviillä yhteistyöllä ja keskinäisellä kunnioituksella. Opettajille ja opiskelijoille pitää järjestää koulutusta koulurauhan turvaamisen tavoista sekä opiskelijoiden ja opettajien oikeuksista. Yhteisöllisen, avoimen, turvallisen, välittävän ja kouluväkivallasta vapaan ilmapiiriin edistäminen on myös tutorien ja opiskelijakunnan tehtävä. Koulujen tulee edistää rauhanomaista ilmapiiriä ja ehkäistä vihamielistä retoriikkaa.

Suomeen tulee luoda oppilas- ja opiskelija-asiavaltuutetun tehtävä, joka valvoo opiskelijoiden oikeusturvan toteutumista. Mitään opiskelijaa koskevia toimenpiteitä ei saa aloittaa ilman, että opiskelija on tietoinen tästä. Opiskelijalle tulee tarjota oikeusneuvontaa häntä koskevissa hallinnollisissa asioissa. Opiskelijan tulee tietää, missä henkilörekistereissä hänestä on tietoja, kenellä on pääsy rekistereihin ja kuinka hän voi itse päästä omiin tietoihinsa helposti käsiksi. Opiskelijan tietoja tulee käsitellä tietoturvasta tiukasti kiinni pitäen. Opiskelijan opintosuoritukset eivät saa vaarantua hänen äkillisesti muuttuneen elämäntilanteensa tai terveydellisen tilansa takia.

Lukioiden henkilökuntaa ja opiskelijoita tulee kouluttaa toimimaan erilaisissa vaaratilanteissa, kuten tulipalossa tai ulkoisessa uhatta, sekä niiden ennaltaehkäisemisestä. Vaaratilanteiden toimintasuunnitelmissa tulee huomioida esteettömyys.

2.5 Yhteisöllisyys ja osallisuus

Opiskelijakunta on irrottamaton osa lukiota, ja sen toiminnan laadukkuus edistää lukioyhteisön toimivuutta. Koulutuksen järjestäjän on turvattava opiskelijakunnan toimintaedellytykset ja otettava opiskelijakunta kiinteäksi osaksi lukion päätöksentekoa. Opiskelijakunnan hallitukselle on nimettävä ohjaava opettaja, joka tukee opiskelijakuntaa pitkäjänteisesti.

Opiskelijakunnan oikeudellista asemaa tulee selvittää ja hallintoa keventää. Lukion opiskelijakunta on tunnustettava yhteisömuotona ja itsenäisenä oikeushenkilönä. Nykymallissa opiskelijakunnan harjoittamaa yhdistystoimintaa koskevassa lainsäädännössä tulee huomioida tällaisen yhdistyksen hallinnollisten velvoitteiden keventäminen.

Opiskelijakunnalla tulee olla virallinen edustus opettaja- ja johtokunnan kokouksissa sekä oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmässä. Opiskelijakunta täytyy ottaa mukaan lukion järjestyssääntöjä, opiskeluhuollon suunnitelmia sekä toiminnallisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia laadittaessa ja tarkistettaessa. Opiskeluhuoltoryhmän kokouksiin tulee olla lisäksi avoin pääsy halukkaille opiskelijoille.

Yksittäisistä opiskelijoista ja yhteisöllisyydestä tulee huolehtia laadukkaalla ryhmänohjauksella ja tutortoiminnalla, joita tulee järjestää kaikissa lukioissa. Tutortoiminnalle on varattava riittävät resurssit ja nimettävä tutortoiminnasta vastaava opettaja. Tutorit on koulutettava tehtävänsä. Tutorin tärkein tehtävä on opastaa ja tukea uutta aloittavaa opiskelijaa sekä tukea ryhmäytymistä. Tutortoiminta on kirjattava lukiolakiin.

Jokaisella opiskelijalla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus osallistua lukion perinnetapahtumiin ja opetuksen ulkopuoliseen yhteisölliseen ja sosiaaliseen toimintaan taloudellisesta tilanteestaan ja taustastaan riippumatta, ilman uhkaa kiusaamisesta, väkivallasta tai päihteiden käyttöön painostamisesta.

2.6 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Opiskelijoita on kohdeltava tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti jokaisen itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Jokaisessa lukiossa on oltava ajantasainen toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, joka sisältää nykytilan kuvauksen sekä tavoitteet ja toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Lukioihin tulee nimetä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvastaava henkilökunnasta. Opettajien tulee saada koulutusta syrjinnän tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Lukioyhteisössä tulee olla tilaa yksilöllisyydelle, moninaisuudelle sekä erilaisille identiteeteille ja ilmaisumuodoille. Lukiokoulutuksessa ja sen kehittämisessä tulee tunnistaa ja aktiivisesti purkaa piilevää ableismia ja rasismia sekä sukupuolirooleja ja cis-, hetero-, mono- ja valkonormatiivisuutta. Opettajat on velvoitettava osallistumaan täydennyskoulutukseen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta. Nuorten tulee saada solmia itselleen

sopivia ihmissuhteita seksuaalisesta suuntautumisestaan ja sukupuolestaan riippumatta ilman pelkoa häirinnästä tai syrjinnästä.

Opettajankoulutukseen tulee sisällyttää opetusta liittyen seksuaalisuuden, sukupuolen ja kehojen moninaisuuteen. Seksuaalikasvatuksessa tulee keskittyä enemmän seksuaalioikeuksien ja seksuaali- sekä sukupuoli-identiteetin käsittelemiseen pelkän lisääntymis- ja seksitautikeskeisyyden sijaan. Seksuaalikasvatuksessa tulee ottaa huomioon sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus eikä opetusta tule eritellä sukupuolen mukaan.

Nuorella tulee olla mahdollisuus korjata juridinen sukupuolimerkintänsä jo ennen täysi-ikäisyyttä. Kolmas juridinen sukupuoli on otettava käyttöön Suomessa ja sukupuolen vahvistamisen on perustuttava omaan ilmoitukseen.

2.7 Toimeentulo ja itsenäistyminen

Nykyistä sosiaaliturvajärjestelmää tulee yksinkertaistaa tinkimättä nuorten toimeentulosta. Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa on otettava tavoitteeksi nuorten köyhyyden vähentäminen, kannustinloukkujen purkaminen, tuen turvaaminen elämäntilanteiden muuttuessa ja nuorten kuntoutuksen mahdollistaminen. Sosiaaliturvajärjestelmässä tulee pitkällä aikavälillä siirtyä yksittäisten tukien malleista kaikille maksettavaan vastikkeettomaan perustuloon.

Ennen uudistuksen toteutumista on varmistettava, että päätoiminen opiskelija saa riittävää opintorahaa välttämättömän toimeentulonsa turvaamiseksi. Opintorahan riittävyyteen tulee kiinnittää erityistä huomiota oppivelvollisilla eikä heidän opintotukensa saa painottua opintolainaan. Oikeus opintolainan valtiontakaukseen tulee olla itsenäisesti asuvilla ja täysi-ikäisillä lukiolaisilla. Opintotuki on opiskelijan sosiaaliturvaa ja sen hallinnointi kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön sijaan sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle. Opintotukea tulee saada kaikilta opiskelukuukausilta, eikä lukiolaista tule edellyttää nostamaan opintolainaa ennen oikeutta toimeentulotukeen tai muihin etuuksiin. Opintotukea tulee voida hakea kohtuullisen ajan myös takautuvasti. Järjestelmän selkeyttämiseksi eri etuuksien hakemuksien, maksatusaikojen ja hakemisen ehtojen tulee olla samanlaiset. Siirtymän eri tukimuotojen välillä tulee olla tuensaajalle sujuvaa ja vaivatonta.

Opintorahan veronalaisuus on poistettava. Opintorahan määrän on oltava sidoksissa kansaneläkeindeksiin, samoin opintotuen tulorajoja tulee korottaa indeksin mukaan. Kohtuulliset tulot eivät saa leikata opintotukea, vaan työnteon tulee olla kannattavaa ja opiskelijan tulee voida käydä töissä opintojen ohessa. Huoltajien tulojen alentava vaikutus opintotukeen on poistettava, eikä opintotuen tasoa saa sitoa täysi-ikäisyyteen.

Oppimateriaalilisä tulee poistaa maksuttoman toisen asteen piirissä olevilta opiskelijoilta opintorahaa leikkaavana tekijänä. Oppimateriaalilisä tulee kuitenkin säilyttää ulkomailta ja Ahvenanmaalla opintoja suorittaville nuorille. Aikuisten lukiokoulutukseen tulee luoda kriteerit siihen, milloin oppimäärän suorittaminen voidaan katsoa päätoimiseksi. Opiskelijan, joka opiskelee aikuisten lukiokoulutuksen oppimäärää päätoimisesti, tulee saada opintotukioikeus.

Lukiolaisen opiskelua tulee tukea koulumatkatuella, johon tulee olla oikeus koko opintojen ajan. Tuen minimikilometrimäärä tulee laskea viiteen kilometriin. Kuntien tulee järjestää tarpeen mukaan koulukuljetusta syrjäisempien asuinalueidensa asukkaille.

Opiskelijoiden asumisen tuen tulee olla ympärivuotista ja tasoltaan riittävää sekä vähintään yhdenvertaista muiden tuensaajien kanssa.

Kuntien ja valtion on huolehdittava siitä, että lukiolaisille soveltuvia opiskelija-asuntoja ja -asuntoloita rakennetaan riittävästi eri puolille Suomea ja että ne ovat laadukkaita, kohtuuhintaisia ja saavutettavuudeltaan hyviä. Opiskelija-asuntojen ja -asuntoloiden tulee sijaita lukioden lähellä.

Sosiaaliturvajärjestelmässä ja työttömyyspalveluissa ei saa olla erillisiä sanktioita nuorille. Työmarkkinatuen viiden kuukauden odotusaika on poistettava lukiosta valmistuneilta ammatillisen tutkinnon suorittaneiden tapaan. Samoin tulee poistaa velvollisuus hakeutua koulutukseen karenssin uhalla.

17-vuotiaiden nuorten tulee voida hankkia B-luokan ajo-oikeus. Alaikäisille kuljettajille tulee asettaa liikenneturvallisuutta parantavia rajoituksia, jotka koskevat esimerkiksi ajoneuvon sallittua maksiminopeutta tai tiedottavat muita kuljettajia kuljettajan kokemattomuudesta. Joukkoliikenteen tulee olla laadukasta ja siten alueellisesti kattavaa, että se palvelee myös haja-asutusalueita sekä kaupunkiseutujen reuna-alueita. Paikallisliikenteen tulee olla maksutonta alle 21-vuotiaille.

Alle 29-vuotiaiden maksuhäiriömerkinnän tulee olla voimassa korkeintaan vuoden. Kun velka on maksettu, tulee maksuhäiriömerkinnän poistua mahdollisimman pian. Nuorille tulee tarjota tietoa velkaantumisen ehkäisemisestä ja oman talouden hallinnasta.

3. NUORISOPOLITIikka

3.1 Nuorten vaikuttamismahdollisuudet

Nuoria on kuultava aidosti kaikilla päätöksenteon tasoilla ja siihen tulee tarjota vaikuttamisen keinoja, joissa vaikuttamisen mahdollisuudet ovat aitoja pelkän osallistumisen mielikuvan sijaan. Vaikuttamismahdollisuuksien tulee olla kaikille yhdenvertaiset nojaten yhdenvertaisuuslakiin. Nuorilla on oltava yhtäläiset etenemismahdollisuudet yhteiskunnassa sekä mahdollisuus osallistua kansalaisyhteiskunnan toimintaan.

Päätöksenteosta viestiessä tulee käyttää selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Nuoriin liittyvässä päätöksenteossa on kysyttävä kantaa ensisijaisesti nuorilta. Oppilas- ja opiskelijakuntiin tulee suhtautua tärkeimpinä asiantuntijoina erityisesti koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Niiden tulee olla aidosti vaikutusvaltaisia vaikuttamiskanavia myös oman koulun ulkopuoliseen vaikuttamiseen paikallisella tasolla. Lakiin tulee kirjata nuorten edustajille puhe-, läsnäolo- ja aloiteoikeus kuntien ja hyvinvointialueiden päättäviin elimiin, kuten lautakuntiin, hallituksiin ja valtuustoihin.

Nuoria edustavien kunnallisten kuulemisjärjestelmien ja vaikuttajaryhmien on oltava nuorten itsensä demokraattisesti valitsemia. Nuorten vaikuttajaryhmien toimintaedellytyksiä ja

-menetelmiä on kehitettävä. Nuorten vaikuttajaryhmille tulee taata itsenäinen päätäntävalta vaikuttajaryhmää koskevista asioista, kuten heille varattujen resurssien käyttämisestä. Nuorten vaikuttajaryhmiä tulee tiedottaa heitä koskevista oikeuksista ja resursseista.

Nuorten demokraattisen osallistumisen tukeminen on koko yhteiskunnan vastuulla. Nuorten demokratiakasvatusta tulee lisätä. Päätöksentekoon liittyvien prosessien on tultava tutuiksi nuorille esimerkiksi koulun kautta. Digitalisaatiota pitää edistää nuorten osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien helpottamiseksi. Kunnissa ja hyvinvointialueilla tulee ottaa käyttöön osallistuvan budjetoinnin malli, jonka avulla nuoret voivat osallistua suunnitteluun ja päätöksentekoon.

3.2 Nuoret vaaleissa

Nuorille tulee taata muiden sukupolvien kanssa yhtäläiset vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnassa. Äänestysikäraja on laskettava 15 ikävuoteen kaikissa vaaleissa. Ehdolle asettumisen ikäraja tulee laskea 15 ikävuoteen paikallisvaaleissa. Muissa vaaleissa ikäraja tulee säilyttää 18 ikävuodessa. Kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikäraja tulee laskea 15 ikävuoteen. Suomessa tulee ottaa käyttöön kansallinen nuorisoaloite.

Äänestyspaikat yleisissä valtakunnallisissa vaaleissa tulee sijoittaa nuorille keskeisiin paikkoihin, kuten oppilaitoksiin. Keskusvaalilautakuntien tulee valmistella esitykset äänestyspaikkojen sijainneista yhteistyössä paikallisten vaikuttajaryhmien, toisen ja korkea-asteen opiskelijakuntien, nuorisojärjestöjen ja nuorisotyöntekijöiden kanssa.

3.3 Nuorisotyö ja nuorten työllisyyden tukeminen

Nuoriso- ja opiskelijajärjestöjen rooli vaikuttamisen väylänä nuorille on tunnustettava voimakkaammin. Järjestöjen rahoitusta, merkitystä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja toimintaedellytyksiä on vahvistettava ja ne on turvattava. Nuoriso- ja opiskelijajärjestöille jaettavia valtionavustuksia tulee kasvattaa pitkäjänteisen nuorisotyön ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan turvaamiseksi. Nuorisojärjestöille tehtävien lahjoitusten tulee olla verovähennyskelpoisia.

Kuntien nuorisopolitiikassa ja -palveluissa on oltava yhtäläiset linjat ja vähimmäisresurssit, jotta ne ovat kaikissa kunnissa riittävät. Kunnissa pitää luoda edellytykset monikulttuuriselle ja kansainväliselle nuorisotoiminnalle sekä korostaa ja edistää sen toteutumista. Valtakunnallisessa nuorisopolitiikassa tulee olla ennakkoiva ja pitkäjänteinen ote, jotta lyhytaikaisten hankkeiden sijaan keskitytään pitkän aikavälin tavoitteissa onnistumiseen.

Nuorten syrjäytyminen tulee tunnustaa yhdeksi Suomen suurimmista haasteista. Syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja korjaaviin toimenpiteisiin on suunnattava riittävät resurssit. Nuorisopalvelujen on oltava koottuna yhteen ja helposti nuoren saatavilla. Ohjaamoita, joista nuori saa apua työhön, koulutukseen ja arkeen, tulee olla kattavasti ympäri Suomea ja niiden toiminta ja rahoitus on turvattava lainsäädännöllä. Toimintaa on laajennettava ja kehitettävä yhdessä nuorten kanssa.

Etsivää nuorisotyötä on tehostettava ja vakiinnutettava nuorten tukemis- ja ohjauskeinona sekä syrjäytymisen ehkäisyssä. Etsivän nuorisotyön resurssit on taattava, jotta tuen piiriin

pääsevät koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevat nuoret ja he, jotka erityisesti tarvitsevat tukea.

Nuorten työllisyyttä on tuettava uudistamalla työmarkkinapolitiikkaa ja työlainsäädäntöä. Julkisen sektorin tulee tarjota lukiolaisille enemmän kesätyöpaikkoja. Yksityisen sektorin toimijoita tulee kannustaa tarjoamaan lukiolaisille enemmän kesätyöpaikkoja esimerkiksi kesätyöseteleiden avulla. Opiskelijoiden osalta työnteon ei tule olla välttämättömyys, vaan vapaaehtoinen osa oppimista ja kasvamista.

Nuoria ja erityisesti maahanmuuttajataustaisia tai muihin vähemmistöihin kuuluvia nuoria ei saa jättää heikkoon asemaan työmarkkinoilla suhteessa muihin väestöryhmiin. Nuoria tulee tiedottaa oikeuksistaan työntekijöinä ja heitä tulee tukea niiden puolustamisessa.

Oppisopimuskoulutusjärjestelmää tulee kehittää ja ottaa laajempaan käyttöön. Työympäristön tulee olla häirinnästä vapaa. Valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien rekrytointi tulee toteuttaa anonymisti. Nuorten työllisyyspalveluita on kehitettävä yksilöllisemmiksi. Palkkatuetuista työmahdollisuuksista tulee lisätä heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten tukemiseksi. Tuetun työtoiminnan palkkatason pitää vastata työn vaativuutta ja yleistä palkkakehitystä.

3.4 Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus

Sukupolvien välisen tasa-arvon tulee toteutua yhteiskunnan päätöksenteossa ja työelämässä. Suomen tulee olla houkutteleva ja kilpailukykyinen asuinpaikka nuorille.

Työeläkejärjestelmän perusta on kehitettävä kestäväksi ja sen lähtökohtana on oltava sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. Eläkejärjestelmän rahoitusta on käsiteltävä aina kokonaisuutena. Nuoret on otettava mukaan tekemään eläkeratkaisuja koskevia päätöksiä, jotta turvataan sukupolvien välisen ketjun ja oikeudenmukaisuuden jatkuminen sekä järjestelmän uskottavuus. Kaikesta tehdystä työstä tulee karttua eläkettä, mutta alle 18-vuotiailla sen tulee olla työntekijälle valinnaista.

3.5 Maanpuolustusvelvollisuus

Nykyisestä asevelvollisuusjärjestelmästä tulee siirtyä koko ikäluokkaa yhdenvertaisesti kohtelevaan järjestelmään, jossa kutsuntojen kautta palvelukseen valikoituu Puolustusvoimien sodan ajan tarpeen ja valmiusvaatimusten edellyttämä määrä motivoituneimpia ja soveltuvimpia yksilöitä sukupuoleen katsomatta.

Nuorille tulee taata riittävä toimeentulo palveluksen aikana nostamalla varusmiesten päivärahan tasoa ja sitomalla se indeksiin. Palvelusaikaisten avustusten saannin tietoisuutta pitää lisätä lukiolaisten keskuudessa.

Nykymallissa aseettoman palveluksen tulee olla tasavertainen vaihtoehto aseelliselle palvelukselle, ja siviilipalveluksen rankaisevasta luonteesta tulee luopua lyhentämällä palveluksen vähimmäiskesto, avaamalla se kaikille halukkaille suorittaa ja luomalla positiivisen mielikuvan siviilipalveluksesta.

Nykyistä asevelvollisuuslakia tulee muuttaa siten, että asevelvollisen hakemuksesta palveluksen aloittamisajankohdan muutokseen riittäisi asiallinen syy nykyisen erittäin tarpeellisen henkilökohtaisen syyn sijasta.

Väestönsuojelusta ja siviilivarautumisesta tulee saada tietoa lukio-opintojen aikana. Tietoa siviili- ja asepalveluksesta tulisi saada lukioissa tasapuolisesti sukupuolesta riippumatta.

3.6 Nuoret ja ekologisesti kestävä kehitys

Ilmasto- ja ekokriisin hillitsemisen tulee olla päätöksenteon keskiössä. Suomen ja Euroopan unionin tulee olla esimerkillisiä Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamisessa. Kestävän kehityksen suunnitelma tulee ottaa kansallisen ja kansainvälisen päätöksenteon pohjaksi. Kestävään kehitykseen liittyvää politiikkaa on tehtävä nuorten ja tulevien sukupolvien ehdoilla.

Suomen tulee olla edelläkävijä päästöjen vähentämisessä, luonnon hiilivarastojen ja vesistöjen suojelussa, hiilinielujen vahvistamisessa sekä fossiilivapaan energiantuotannon ja puhtaan teknologian kehittämisessä ja käyttöönotossa. Siirtymä hiilineutraaliin ja ekologisesti kestävään yhteiskuntaan on toteutettava sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla.

Yhteiskunnan infrastruktuuri tulee suunnitella siten, että yksityisautoilun sijasta muut tavat liikkua yleistyvät. Kaupungeista ja taajamista on tehtävä kävelyä ja kevyttä liikennettä suosivia. Julkisin varoin tulee tukea kattavaa ja vähäpäästöistä joukkoliikennettä.

Nuorilla tulee olla täysivaltainen edustus YK:n ja EU:n ilmasto- ja ympäristöpolitiikkaan liittyvissä kokouksissa sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden takaamiseksi. Nuorten on pystyttävä osallistumaan ja vaikuttamaan myös Suomen ilmastopolitiikkaan yhdenvertaisesti muiden sukupolvien kanssa. Ilmasto- ja ympäristökasvatuksen tulee olla osa opetussuunnitelmaa. Suomessa tulee opettaa kierto- ja jakamistalouteen pohjaavaa talousajattelua ja kulutuksen vähentämistä.